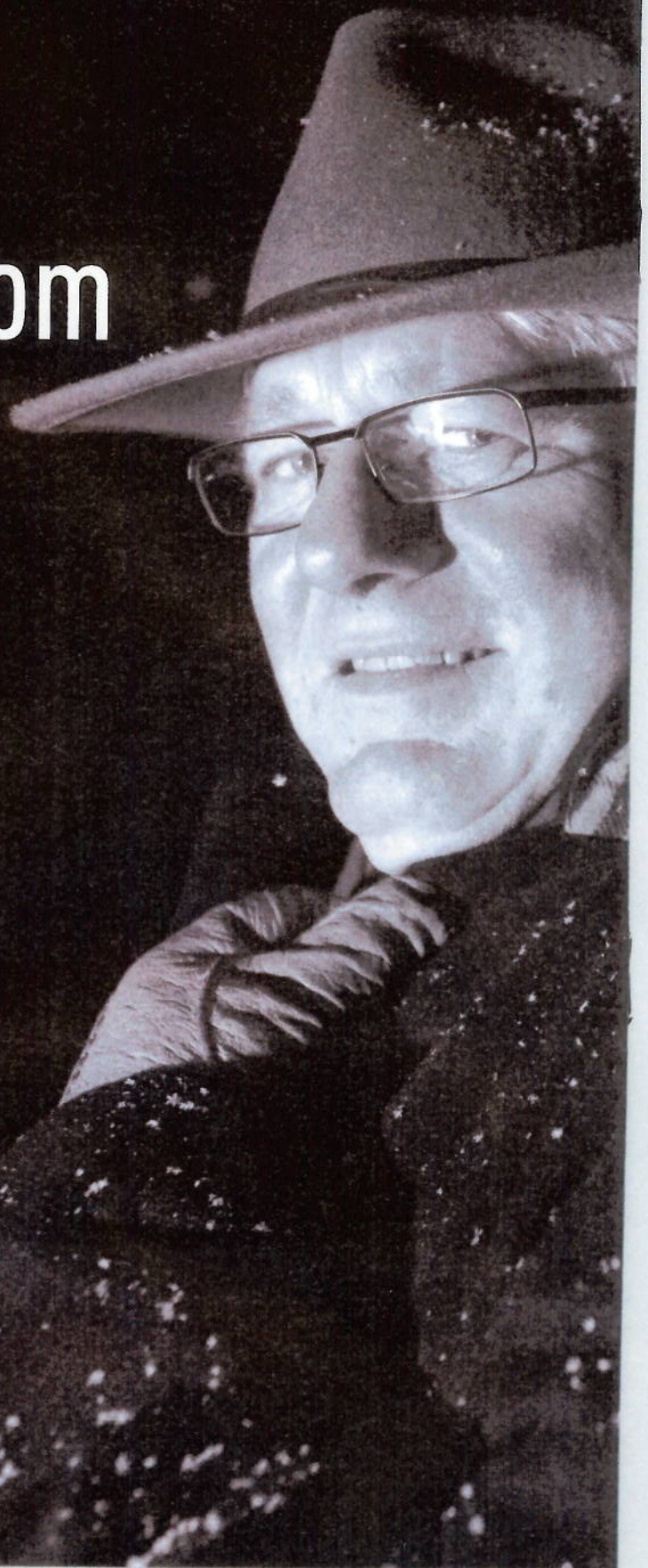

Ser etter de som ikke blir sett

Allerede som jus-student skjønte han det var noe som ikke stemte. Lovens forvaltere stilte for få spørsmål. Folk kom ikke til sin rett. Det var for lang avstand mellom de som trengte retts-hjelp og de som kunne gi den. Jakten på rettferdigheten for utsatte grup-per ble en hovedsak gjennom et langt yrkesliv for rettssosiologen og juristen Kristian Andenæs. Før jul fikk han Brosteinprisen fra Kirkens Bymisjon for sitt engasjement.

Sigøynere, rusavhengige, straffedømte, papirlose, flyktnin-ger. Lista er lang over grupper i det norske samfunnet Kristian Andenæs har hatt sitt vaksomme blikk på gjen-om hele sitt yrkesliv siden han var jusstudent tidlig på 70-tallet. Han har sett etter de som ikke blir sett. De som får uverdig behandling. De som har rettigheter de ikke når fram til. Utstøtte og stigmatiserte grupper.

– Skammelig. Lite vakkert. Uverdige, er ord han bruker ofte når han snakker om myndighetenes behandling av slike grupper. Han er instituttleder ved Institutt for krimi-nologi og rettssosiologi, der han også har vært professor

« Hvis håp skal leve må noen jobbe
for å holde det ved like. »

gjennom en årrekke. Det gir ordene hans troverdighet og tyngde. Han kjenner «underskuddet» i norsk rettssikkerhet bedre enn de fleste og har brukt sitt yrkesliv til å gjøre noe med det. Er det et kall?

– Nei det har mer vært som en rød tråd. Jeg mistrivdes i studietida og kjente at noe var galt med den dogmatiske holdningen i det norske rettslivet. Som jus-studenter skulle vi liksom lære reglene og ikke stille spørsmål. Rettssystemet traff ikke virkeligheten det var til for.

Han engasjerte seg i kampen mot EEC (EF) som satte mange sosiale problemstillinger på dagsorden. Derfra ble han tidlig dratt inn i den første fasen av pionerprosjektet Jus-Buss – som han er vært en aktiv deltaker og prosjektleder for helt fram til i fjor.

Sigøynere. Den norske rom-befolkningen var den første gruppa han virkelig så behovet hos i møte med norsk forvaltning. Han var blant de første som kjempet for deres rett.

– Jeg var nesten sjokkskadet over å se hva slags holdninger de ble møtt med. De hadde store krigslidelser bak seg, de arbeidet, og hadde en plass i det norske samfunnet,

men var på mange måter i utakt med det normale norske. De ble sett ned på, ble utsatt for en lemfeldig omgang med rettsregler og fikk ikke oppfylt sine sosiale rettigheter i trykkesystemet.

– *Det er det samme folket som nå diskuteres som tiggere med rom-bakgrunn?*

– Ja, men nå er innfallsvinkelen annerledes. Nå kommer de hit som tilreisende sørfra og møter oss først og fremst som fattige. De trenger fortsatt vår støtte – og å bli sett.

Skjult straffesystem. En gruppe mennesker som nå trenger å få styrket rettssikkerhet er de mange utlendingene med avslått eller uklar oppholdstillatelse, mener Andenæs.

– På kort tid har det utviklet seg et skjult straffesystem på siden av vanlig rettspraksis. Det er en eksplosiv vekst av utlendinger i norske fengsler, mange av dem venter på å bli transportert ut av landet. Dette er saker som har fått behandling gjennom utlendingsloven, men ikke gjennom straffeloven. Det kan medføre langvarig varetekstfengsling, bruk av glattcelle, og situasjoner der de i liten grad nyter godt av rettssikkerhet. Politi, påtalemyndighet og

Kristian Andenæs (63), jurist

Professor og instituttleder:

Institutt for kriminologi og rettssosiologi,
Universitetet i Oslo.

Prosjektleder i Jus-Buss 1990-2009

Styremedlem i bla. "Foreningen
FattigNorge" og Gatejuristen i Tromsø

Faglig veileder for Gatejuristen i Oslo

Forfatter: Flere faglitterære titler

Mottok Brosteinprisen 2009 fra
Kirkens Bymisjon.

« Skal en kvinne uten oppholdstillatelse være nødt til å betale for å føde sitt barn i Norge? Selvsagt ikke! »

domstoler behandler disse sakene for fritt, mener han.

– *Bryter Norge menneskerettighetene i slike saker?*

– Ja, FN har kommet med anmerkninger om dette og har pekt på forhold rundt f.eks bruk av isolasjon som norske myndigheter ikke kan gjøre tilfredsstillende rede for.

Kristian Andenæs har også vært en viktig faglig referanseperson i arbeidet med å utvikle helsetilbud til papirløse migranter i Norge. Dette arbeidet har bla. ført til at Kirkens Bymisjon sammen med Oslo Røde Kors og flere andre organisasjoner har åpnet et helsetilbud for papirløse.

– Både norsk lov og menneskerettighetene viser at denne gruppa har helserettigheter på linje med resten av befolkningen. Men det er for utydelig formulert, og det må gjøres et arbeid med å tydeliggjøre og praktisere dette, sier Andenæs. Han peker bl.a. på behov for refusjonsordninger.

– Skal en kvinne uten oppholdstillatelse være nødt til å betale for å føde sitt barn i Norge? Selvsagt ikke!

Kriminelt å hjelpe? Den engasjerte retts sosiologen advarer også mot utviklingen i utlendingsloven, som gjør det ulovlig å hjelpe folk: – Før var det ulovlig å hjelpe folk inn i landet, og gi bistand i vinnings hensikt. Nå er loven skjerpet, slik at du ikke frivillig kan hjelpe papirløse med f.eks husvære. Dermed er man i ferd med å kriminalisere gode humanistisk orienterte mennesker som vil hjelpe folk i nød. Dette er nye toner i Norge, og det har skjedd på kort tid...

63-årige «Kikki» som han kalles blant venner, høres ikke ut til å tone ned sitt livslange rettighetsengasjement. – Jeg er takknemlig for at jeg har kunnet velge givende og meningsfulle oppgaver gjennom mitt arbeid. Det har ført til at jeg ikke kunne stenge meg inne mellom bokhyller på et kontor. Jeg har ønsket å være tilgjengelig både som forsker, jurist og rettshjelper, og skape kontaktflater for å peke på systemer som ikke fungerer, sier han.

Den gråstenkte professoren snakker lett, presist og forståelig om kompliserte temaer. Stort sett med armene hvilende i kors over brystet. Men engasjementet blusser stadig opp med store armbevegelser:

– Det skjer for ofte at myndighetene er passive: De tar ikke lovens innhold og målsettinger på alvor, og utsatte personer får uverdige behandling. Likebehandling skal være mulig i dette samfunnet. Det skal være mulig å berge folk fra fattigdom og vanskeligheter og over i noe bedre. Heldigvis er det mange som får hjelp også, men vi ser for mange av de som ikke får det, og det er skammelig å se hvor mye

som henger igjen. Det er mye treghet i offentlige systemer som gjør at svar kommer lenge etter at hjelpen var nødvendig. Det er for få akutte løsninger. Det hjelper lite å få svar på klage om legehjelp et år etter at du trengte den.

– *Hva gjør deg sint?*

– Det er ikke ofte jeg blir det, men nedlatenhet opprører meg. Når folk ikke får svar, når tilbudene som bys er dårligere enn rettighetene lover, og det oppstår en kultur mellom saksbehandler og mottaker som må føre til gnisninger.

Andenæs forstår at folk går lei på begge sider av hjelpelinen i sosial forvaltning, og er sterkt opptatt av ufullstendige systemer og regelverk. Han mener mye norsk regelverk og forvaltning er for skjønsmessig og etterlyser et samlet støt som kan reformere sosial bistand.

Den gode fiende. Gjennom flere år har Andenæs engasjert seg for rusavhengiges rettssikkerhet. Han mener norsk narkotikabekjempelse har kommet inn i en meningsløs retning der et stort sosialt problem skal løses med straff.

– Noen kaller dette Den gode fiende, fordi vi alle kan samles om et onde som vi tror vi kan beseire. Rusproblemet tegnes som et moderne skrekkszenarie som skal fjernes med tvang og strenge straffer. Man kriminaliserer sykdom for å forhindre kriminalitet. Løsningen er mindre politi og straff og bedre behandlingstilbud. Og så må vi se at rusavhengighet aldri kan fjernes fra et samfunn, – dette må vi leve med. Han mener flere toneangivende politikere begynner å innse dette, men de tør ikke spille det ut offentlig – enda.

Håp viktigere enn penger. Brosteinprisen gis til personer som formidler håp. Andenæs har sett at håp virker.

– Følelsen av håp knyttes til at det er mulig å oppnå en bedre tilværelse og gir krefter. Det bekreftes når man blir behandlet på en verdig måte. Opplevelse av verdighet betyr mer for mange enn høye ytelser. Men hvis håp skal leve – må noen jobbe for å holde det ved like. Det må finnes et engasjement, sier Brosteinprisvinneren – og benytter anledningen til å takke de mange studentene og entusiastene som er blitt hans samarbeidspartnere i kampen for rettshjelp og rettferdighet.

Vi inviterer til utendørs fotografering, og «Kikki» ifører seg villig skrå hatt og oppbrettet krage for å illustrere på filmatisk vis at noen må være der ute i byen med mot og blick for de som ikke får sin rett...

Tekst: Per Frøgner | **Foto:** Torstein Ihle